

دریای هویت و مقاومت ایرانی

سواحل خلیج فارس، بستر تقویت توان دفاعی و رونق اقتصاد و تجارت در یامحور استان‌های ساحلی و کل ایران را ایجاد کرده است

■ **حور یمه ملکی**

دهم اردیبهشت یکی از مهم‌ترین مناسبت‌ها در تقویم ایران به شمار می‌آید. **روزی که یاد آور پیوندی عمیق میان سرزمین ایران و پهنه آبی است که قرن‌ها با نام «خلیج فارس» در متون داخلی و خارجی می‌درخشد. خلیج فارس به غیر از اینکه مثل بقیه آبراه‌ها یک مسیر دریایی است، بلکه یکی از مهم‌ترین نقاط راهبردی جهان و نمادی از هویت تاریخی، قدرت دریانوردی و مقاومت ایرانیان به‌شمار می‌رود. از روزگاران باستان تا امروز، این پهنه آبی به عنوان پلی میان شرق و غرب، مسیر تجارت و دادوستد و کانون شکل‌گیری تمدن‌های ساحلی در جنوب ایران بوده‌است. خلیج فارس با بنادر مهمی چون بوشهر، بندرعباس، قشم، کیش و هرمز، نقشی حیاتی در اقتصاد دریایی کشور ایفا کرده و از دیرباز محل تردد کشتی‌ها، صید آبی‌زان و شکل‌گیری شبکه‌های تجاری گسترده بوده است. در کنار این ظرفیت‌های اقتصادی، منابع عظیم دریایی و شیلاتی و همچنین موقعیت راهبردی آن در اتصال مسیرهای مهم جهانی، جایگاه و ویژه‌ای برای ایران در منطقه ایجاد کرده است.**

خلیج فارس از معدود مناطق جغرافیایی جهان است که نام و هویت آن در هزاران سند تاریخی، نقشه و نوشته‌های جغرافیایی ثبت شده است. این اسناد از دوران باستان تا دوره معاصر همگی نشان می‌دهند این پهنه آبی همواره بانام «دریای پارس» یا «خلیج فارس» شناخته شده است.

ضمن اینکه در طول تاریخ، این آبراه همواره صحنه مقاومت ایرانیان در برابر قدرت‌های استعماری بوده‌از نبرد با پرتغالی‌ها در دوره صفوی تا مقابله با فشارهای سیاسی و تلاش برای تحریف نام آن در دوران معاصر که هر بار تیر دشمنان به سنگ خورده است. به همین دلیل، خلیج فارس بخشی از حافظه تاریخی و نمادی از ایستادگی و اقتدار ملی ایرانیان است.

سیدسعید میرمحمدصادق، تاریخ‌پژوه،با اشاره به پیشینه تاریخی این منطقه می‌گوید: «خلیج فارس یکی از مراکز مهم سیاسی، فرهنگی و اقتصادی جهان است و شواهد تاریخی آن به حدود ۲هزارو ۵۰۰ تا ۳هزار سال پیش بازمی‌گردد. اسناد متعددی از کتیبه‌ها و متون تاریخی گرفته تا نقشه‌های جغرافیایی، سکه‌ها و نامه‌ها وجود دارد که حکمرانی ایرانیان در بسیاری از نواحی و جزایر این منطقه را تأیید می‌کند.»

به گفته او، قدیمی‌ترین نقشه‌های جهان، از جمله نقشه‌های بطلمیوس، به صراحت از این منطقه با نسام «خلیج فارس» یاد کرده‌اند. علاوه بر این، منابع فارسی، عربی، یونانی و رومی نیز در نوشته‌های خود از همین نام استفاده کرده‌اند.

میرمحمد صادق توضیح می‌دهد: «هویت خلیج فارس تنها به یک بعد تاریخی محدود نمی‌شود؛این منطقه هویتی چندوجهی دارد که تاریخ، جغرافیا، فرهنگ، تجارت و سیاست را در برمی‌گیرد.

همین ویژگی باعث شده است خلیج فارس در طول قرن‌ها به

عنوان یکی از مهم‌ترین مناطق جهان شناخته شود.»

به گفته پژوهشگران، بسیاری از متون جغرافیایی و تاریخی مانند «اعلای النقیسه» این‌رسته، «حدود‌العالم» و «مسالك و ممالک» استخری نیز به جزایر و بنادر خلیج فارس اشاره کرده‌اند و آنها را بخشی از قلمرو ایران دانسته‌اند.

■ **مسیر بزرگ دریانوردی و تجارت**

در کنار جنبه‌های تاریخی و هویتی، نگاه به استان‌های ساحلی ایران نشان می‌دهد که خلیج فارس بستر شکل‌گیری فرصت‌های اقتصادی کم‌نظیری برای جنوب کشور بوده است. استان‌های بوشهر، هرمزگان و بخش‌هایی از خوزستان هر کدام با برخورداری از دهه‌ابندر فعال، زمینه‌ساز توسعه تجارت دریایی، صنایع شیلاتی و گردشگری دریایی هستند.

بندرعباس به عنوان بزرگ‌ترین بندر تجاری ایران، نقش محوری در تبادل کالا با کشورهای منطقه دارد و بخش عمده‌ای از واردات و صادرات کشور از طریق آن انجام می‌شود. بوشهر نیز با سابقه کهن در یانوردی، یکی از قطب‌های مهم صید و تجارت دریایی محسوب می‌شود و جزایری چون قشم، کیش، خارک و هنگام ظرفیت‌های منحصر به‌فردی برای توسعه گردشگری دریایی و

صنایع انرژی دارند. این سواحل گسترده، نه تنها موتور محرک اقتصاد ملی‌اند، بلکه برای هزاران خانواده‌ساحل‌نشین منبع اصلی اشتغال و زندگی هستند و نقشی اساسی در پیوند ایران با تجارت جهانی ایفا می‌کنند. خلیج فارس علاوه بر جایگاه تاریخی، یکی از مهم‌ترین مسیرهای دریایی و تجاری جهان نیز بوده است. این آبراه از گذشته به عنوان پلی میان ایران، شبه‌قاره هند، شرق آفریقا و حتی چین شناخته می‌شد.

میرمحمد صادق در سیره اهمیت تجاری این منطقه می‌گوید: «خلیج فارس برای دریانوردی اهمیت بسیار زیادی داشته‌است. در دوره صفوی، کالاهای مهمی مانند ابریشم، گندم، اسب و مروارید از طریق این مسیر به بازارهای جهانی صادر می‌شد. در واقع این منطقه یکی از مهم‌ترین شاهراه‌های تجارت بین‌المللی در آن زمان به‌شمار می‌رفت.»

به گفته این تاریخ‌پژوه، جنگ‌ها و تحولات سیاسی در بخش‌های مختلف ایران باعث شد مسیرهای تجاری بیشتر به سمت جنوب و بنادر خلیج فارس منتقل شوند. همین مسئله اهمیت اقتصادی بنادر جنوبی ایران را افزایش داد و آنها را به مراکز اصلی دادوستد تبدیل کرد.

وی می‌افزاید: «در دورای، پر تغالی‌ها حدود یک قرن کنترل برخی نقاط خلیج فارس را در اختیار داشتند، اما شاه عباس صفوی توانست با آزادسازی هرمز و قشم، این منطقه را دوباره به کنترل ایران بازگرداند. این رویداد یکی از نقاط مهم تاریخ دریایی ایران محسوب می‌شود.»

امروزه نیز بنادر جنوبی ایران همچنان نقش مهمی در تجارت و اقتصاد کشور دارند. فعالیت‌های بندری، حمل‌ونقل دریایی، صید و پرورش آبی‌زبان و صنایع وابسته به دریا بخش مهمی از اقتصاد استان‌های ساحلی را تشکیل می‌دهد.

■ **نماد هویت و مقاومت**

استان‌های جنوبی ایران بخش قابل توجهی از رونق اقتصادی خود را مدیون همجواری با خلیج فارس هستند؛ پهنه‌ای که طی دهه‌های گذشته به موتور محرک تجارت دریایی و توسعه زیرساخت‌های بندری تبدیل شده‌است. بنادر متعدد در هرمزگان،

یزد، الگوی احیای صنایع بعد از جنگ رمضان

در جنگ‌های اخیر است.

در بسیاری موارد، تخریب تنها یک واحد صنعتی کافی است تا شبکه انرژی، خطوط انتقال و حتی زیرساخت‌های شهرک‌های مجاور نیز مختل شود؛ موضوعی که به تعطیلی زنجیره‌ای واحدها و در نهایت بیکاری هزاران کارگر منجر می‌شود و هزینه‌های اجتماعی سنگینی به‌جامی‌گذارد.

این در حالی است که بر اساس کنوانسیون‌های ۱۹۴۹ ژنو و ماده ۵۲ پروتکل ۱۹۷۷، تأسیسات تولیدی غیر نظامی اهداف ممنوعه جنگی محسوب می‌شوند و حمله به آنها می‌تواند مصداق جنایت جنگی باشد.با این حال، در جریان دفاع مقدس

دوم و سوم، این اصل مهم از نسوی ایالات متحده و اسرائیل رعایت نشد و صنایع کشور بار دیگر آماج حمله قرار گرفتند.

■ **یزد؛ پیشرو در بازگشت به چرخه تولید**

پس از برقراری آتش‌بس، یکی از نخستین اقدامات ملی، آغاز عملیات تعمیرات و ساخت‌وساز در واحدهای صنعتی جنگ‌زده بود. در این میان، یزد توانست با هماهنگی کامل دستگاه‌های اجرایی، به یکی از استان‌های پیشرو تبدیل شود.

مدیر کل صنعت، معدن و تجارت یزد در توضیح روند بازسازی می‌گوید: «۲۲ واحد تولیدی استان دچار خسارت ناشی از جنگ شدند. با تلاش شبانه‌روزی کارشناسان و همکاری بانک‌ها، دستگاه‌های مالیاتی و تأمین اجتماعی، این واحدها به سرعت احیا شدند و امروز خط تولید آنها با قدرت ادامه دارد.»

محمد کاظم صادقیان ادامه می‌دهد: «۹۵ درصد واحدهای تولیدی خسارت‌دیده یزد ناشی از جنگ سوم تحمیلی به‌چرخه

تولید بازگشته‌اند. ارزیابی خسارت واحدهای صغنی نیز بدون هزینه از سوی کارشناسان رسمی دادگستری انجام شده و منتظر ابلاغ دستورالعمل‌های حمایتی هستیم.»

اکنون حضور گروه‌های متخصص جهادی در کنار حمایت‌های

دوران دفاع مقدس سوم با وجود ۴۰ روز درگیری، خسارت‌های سنگینی بر صنایع کشور بر جای گذاشت و بیش از ۲۰ شهرک صنعتی و ده‌ها هزار واحد تجاری و تولیدی را از کار انداخت. اما تنها دو هفته پس از برقراری آتش‌بس، موجی از تعمیرات، ساخت‌وساز و نوسازی در سراسر کشور آغاز شد؛ جهادی بازسازی که یزد را در صدر استان‌های پیشرو در بازگشت واحدهای تولیدی به چرخه کار قرار داده است.

در جریان دفاع مقدس سوم که ۴۰ روز به طول انجامید، واحدهای صنعتی و تولیدی از جمله بخش‌هایی بودند که در معرض بیشترین آسیب قرار گرفتند؛به‌گونه‌ای که بنابر آخرین آمارها، ۲۰ شهرک صنعتی و بیش از ۲۰ هزار واحد تجاری در استان‌های مختلف کشور دچار تخریب یا اختلال شدند.

با آغاز آتش‌بس و هفته‌های روند شناسایی واحدهای آسیب‌دیده فوراً کلید خورد تا تعمیرات هرچه سریع‌تر آغاز و چرخ تولید دوباره فعال شود. در این میان، یزد از نخستین استان‌هایی بود که با برنامه‌ریزی دقیق، کار بازسازی و مرمت واحدهای تخریب‌شده را در دستور کار قرار داد. جایی که مدیر کل صنعت، معدن و تجارت استان خبر از بازگشت تقریباً کامل واحدهای استان به چرخه تولید می‌دهد که موفقیتی بزرگ بوده و می‌تواند به الگویی برای سایر استان‌های کشور تبدیل شود.

■ **ابعاد گسترده تخریب صنعتی**

آمارهای رسمی نشان می‌دهد از ابتدای جنگ تاکنون ۲۰ شهرک صنعتی و بیش از ۲۰ هزار واحد تجاری آسیب دیده‌اند؛ رقمی که بیانگر گستره آسیب‌پذیری زیرساخت‌های تولیدی

بوشهر و خوزستان نه‌تنهامسیر ارتباطی ایران با بازارهای منطقه‌ای و جهانی را فراهم کرده‌اند، بلکه زمینه‌شکل‌گیری صنایع وابسته به دریا، خدمات لجستیکی، حمل‌ونقل و فعالیت‌های صادراتی را نیز گسترش داده‌اند.

وجود اسکله‌های تجاری، پایانه‌های کانتینری و مناطق ویژه اقتصادی در امتداد سواحل خلیج فارس، به این استان‌ها امکان داده‌است تا نقش مهمی در زنجیره تأمین کالا و انرژی کشور ایفا کنند. بسیاری از کالاهای صادراتی ایران از مسیر بنادر جنوبی راهی بازارهای جهانی می‌شود و در مقابل، بخش بزرگی از واردات کشور نیز از همین مسیر به‌شکله توزیع داخلی می‌رسد.

در کنار این ظرفیت‌ها، نزدیکی به خلیج فارس ارزش جغرافیایی شهرهای ساحلی را چند برابر کرده است. این همجواری موجب شکل‌گیری شهرهای بندری پررونق، توسعه صنایع دریایی و گسترش فعالیت‌های بازرگانی شده و فرصت‌های تازه‌ای برای سرمایه‌گذاری و اشتغال ایجاد کرده است. به همین دلیل، خلیج فارس برای استان‌های جنوبی تنها یک مرز آبی نیست، بلکه محور اصلی توسعه اقتصادی و پیوند آنها با اقتصاد جهانی به‌شمار می‌رود. خلیج فارس در کنار اهمیت اقتصادی و تاریخی، شکل‌گیری شهرهای بندری پررونق، توسعه صنایع دریایی و گسترش فعالیت‌های بازرگانی شده و فرصت‌های تازه‌ای برای سرمایه‌گذاری و اشتغال ایجاد کرده است. به همین دلیل، خلیج فارس برای استان‌های جنوبی تنها یک مرز آبی نیست، بلکه محور اصلی توسعه اقتصادی و پیوند آنها با اقتصاد جهانی به‌شمار می‌رود. خلیج فارس در کنار اهمیت اقتصادی و تاریخی، شکل‌گیری شهرهای بندری پررونق، توسعه صنایع دریایی و گسترش فعالیت‌های بازرگانی شده و فرصت‌های تازه‌ای برای سرمایه‌گذاری و اشتغال ایجاد کرده است. اما واکنش گسترده ایرانیان در داخل و خارج از کشور نشان داده که این نام بخشی جدایی‌ناپذیر از هویت ملی ایران است.

نرگس خاتون میر حسینی، پژوهشگر مطالعات خلیج فارس، در این باره می‌گوید: «بررسی اسناد تاریخی نشان می‌دهد حتی در دوره حضور قدرت‌های استعماری در منطقه نیز پیوندهای عمیق میان سواحل شمالی و جنوبی خلیج فارس وجود داشته است. بسیاری از کارگران محلی که در ساختار سیاسی آن زمان فعالیت می‌کردند، اصالتاً ایرانی بودند و این مسئله نشان‌دهنده نفوذ تاریخی ایران در این منطقه است.»

به باور کارشناسان، خلیج فارس نه‌تنها یک گذرگاه اقتصادی، بلکه صحنه‌ای از مقاومت ایرانیان در برابر قدرت‌های خارجی نیز می‌باشد. نبرد با پرتغالی‌ها در قرن هفدهم و آزادسازی هرمز به فرمندی امام قلی‌خان، یکی از نمونه‌های برجسته این مقاومت تاریخی است.

■ **گذارش خبری**

گنج‌های پنهان در قلب تاریخ

■ **شهرزاد رحمتی پور**

همزمان با هفته فرهنگی نکوداشت اصفهان، بار دیگر موضوعی مهم اما کمتر به آن پرداخته شده مورد توجه قرار گرفته و آن هم «باستان‌شناسی شهری» و نقش آن در آشکارسازی لایه‌های مدفون یکی از کهن‌ترین شهرهای ایران است. اصفهان که در دوره‌های متعدد به‌عنوان پایتخت سیاسی و فرهنگی کشور شناخته شده، بخش بزرگی از تاریخ خود را بر بافت امروزی پنهان دارد؛ لایه‌هایی که می‌توانند روایت دقیقی‌تری از روندهای توسعه و تحولات تمدنی شهر ارائه دهند.

بارشد شتابان پروژه‌های عمرانی در سال‌های اخیر، ضرورت توجه به باستان‌شناسی شهری در اصفهان اهمیت بیشتری یافته‌است. موقعیت تاریخی این شهر سبب شده آثار گرانبهایی از دوره‌های مختلف در زیر سطح کنونی باقی بماند و هر گونه مداخله عمرانی بدون ارزیابی باستان‌شناختی، احتمال از بین رفتن بخش‌هایی از حافظه تاریخی را افزایش دهد. اصفهان که در دوره‌هایی چون سلجوقی و صفوی نقشی فراملی داشته، امروز با چالش‌های جدی در مدیریت این میراث لایمندرویه‌روست

کاوش‌های انجام‌شده در محورهایی مانند گذر کمزربین، تپه اشرف و محدوده چهارباغ‌نشان داده‌اند که بخش مهمی از ساختارهای زیست‌گذشته، معماری تاریخی و شواهد فرهنگی هنوز در عمق زمین حفظ شده‌است. این یافته‌ها تأکید می‌کند که شهر اصفهان در بسیاری از نقاط خود ماهیتی مشابه یک محوطه باستانی گسترده دارد و لازم است در طرح‌های توسعه شهری، ارزیابی باستان‌شناختی به بخشی ثابت و جدی تبدیل شود.

در کنار ساخت‌وسازهای گسترده، برخی فعالیت‌های غیر قانونی مانند حفاری‌های سودجویانه نیز تهدیدی برای این محوطه‌های مدفون به‌شمار می‌روند. از بین رفتن آثار کهنوز مطالعه نشده‌اند، نه تنها نابودی بناها و اشیای تاریخی منجر می‌شود، بلکه داده‌های علمی ارزشمندی را از چرخه تحقیق حذف می‌کند؛ داده‌هایی که می‌توانند به‌بازسازی لایه‌های تاریخی شهر و روایت دقیق‌تر از گذشته کمک کنند. هفته فرهنگی اصفهان فرصتی ایجاد کرده تا ظرفیت‌های کمتر شناخته‌شده این حوزه مطرح شود. بسیاری از شهروندان، تاریخ اصفهان را در بناهای شاخصی چون میدان نقش جهان یا مسجد جامع خلاصه می‌کنند، در حالی که بخش مهمی از تاریخ واقعی شهر در لایه‌های نفهفته زیر بافت کنونی قرار گرفته است. معرفی نتایج کاوش‌های شهری در قالب برنامه‌های فرهنگی می‌تواند نگاه عمومی و مدیریتی را نسبت به این حوزه تغییر دهد.

متخصصان معتقدند نخستین گام اساسی، انجام بررسی‌های نظام‌مند در محدوده وسیع شهری است زیرا نقاط قابل توجهی هنوز شناسایی دقیق نشده‌اند. این بررسی‌ها می‌تواند مسیر شروع کاوش‌های علمی و حتی تبدیل برخی محوطه‌ها به سایت‌موزه‌ها را فراهم کند؛ اقدامی که علاوه بر حفاظت از میراث، امکان پیوند مردم با تاریخ شهر را تقویت خواهد کرد. اصفهان با پیشینه پایتختی در دوره‌هایی مانند سلجوقیان، توانایی ارائه داده‌های ارزشمند درباره ساختارهای سیاسی، اجتماعی و فضایی آن دوران را دارد. شواهد باستان‌شناسی مرتبط با این دوره‌ها می‌تواند جایگاه جهانی اصفهان را در مطالعات تاریخی تقویت کند، زیرا در مقیاس بین‌المللی، اصفهان یکی از شناخته‌شده‌ترین شهرهای جهان اسلام به‌شمار می‌رود و حفاظت از لایه‌های تاریخی آن اهمیت فراتر از مرزهای ملی دارد.